

dr hab. Anna Dunin-Dudkowska, prof. UMCS
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Lublin, dn. 28.10.2023 r.

Recenzja pracy doktorskiej zatytułowanej
Tempo czytania ze zrozumieniem w języku polskim jako rodzimym i obcym – studium
porównawcze
przygotowanej pod kierunkiem Promotora: dr hab. Anny Seretny, prof. UJ
i Promotora pomocniczego: dr Małgorzaty Banach
przez Pana mgr. Tomasza Moździerza

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska, zatytułowana *Tempo czytania ze zrozumieniem w języku polskim jako rodzimym i obcym – studium porównawcze*, sytuuje się w obszarze lingwistyki stosowanej i glottodydaktyki polonistycznej. Pan mgr Tomasz Moździerz dołącza dzięki niej do grona badaczy zainteresowanych sprawnością czytania, a dokładniej badaniem tempa czytania ze zrozumieniem przez rodzimych użytkowników języka polskiego i cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego. To temat nowatorski i ważny dla rozwoju glottodydaktyki polonistycznej, szczególnie w okresie gwałtownego wzrostu zainteresowania nauką i testowaniem języka polskiego jako obcego.

Autor rozprawy wyzyskuje twórczo zasadniczo wszystkie znaczące inspiracje współczesnego językoznawstwa stosowanego i glottodydaktyki polonistycznej. Bardzo cenne jest poszerzenie nurtu badań związanych z rozwojem sprawności czytania w języku polskim o wyniki uzyskane przez badaczy innych języków. Ciekawy jest wątek komparatystyczny w ramach samej polszczyzny, dotyczący porównania tempa czytania ze zrozumieniem przez rodzimych użytkowników języka polskiego i cudzoziemców uczących się go na wybranych poziomach biegłości językowej. Doktorant bardzo sprawnie i swobodnie posługuje się aparaturą pojęciową z dziedziny glottodydaktyki, jednocześnie wzbogacając swoje rozważania o odnośne kwestie na gruncie językoznawstwa i psycholingwistyki. Konsekwentnie stosuje wybraną metodologię analiz, budując oryginalną własną wersję koncepcyjną. Porównawcza perspektywa badań stanowi wielki atut badań związanych z nauczaniem języków obcych, gdyż pokazuje w praktyce istotne podobieństwa i różnice w poznawaniu i przyswajaniu języka rodzimego i obcego. Zważywszy, że analizowane

zagadnienie nie było do tej pory przedmiotem szerszych badań na gruncie języka polskiego, zadanie, jakie postawił sobie Doktorant jest bardzo ambitne, zarówno ze względu na innowacyjność omawianej tematyki, jak i jej złożoność. Należy uznać, że pan Tomasz Moździerz doskonale poradził sobie z tym dużym wyzwaniem.

Już na wstępie należy podkreślić, że rozprawa doktorska Pana mgr. Moździerza jest opracowaniem o wysokich walorach poznawczych, metodologicznych i interpretacyjnych. Doktorant imponuje erudycyjnością, wynikającą z solidnych podstaw teoretycznych, obejmujących nie tylko bogactwo lektur, ale także ich twórcze wykorzystanie we własnych rozważaniach. Praca ujmuje prostotą i jasnością wywodu, a także precyzją i trafnością analiz, umożliwiających Autorowi wydawanie uzasadnionych i uogólnionych sądów na temat badanych zjawisk. Inspirujący charakter badań pozwala sądzić, że opracowanie to stanie się podstawą nowych, nie tylko teoretycznych, wątków we współczesnej glottodydaktyce polonistycznej. Z tego powodu praca Pana mgr. Tomasza Moździerza powinna zostać (po drobnych korektach redakcyjnych) opublikowana, gdyż niewątpliwie na to zasługuje.

Rozprawa zatytułowana *Tempo czytania ze zrozumieniem w języku polskim jako rodzimym i obcym – studium porównawcze* obejmuje 220 stron i składa się ze Wstępu (s. 6-11), trzech obszernych rozdziałów teoretycznych (s. 18-88), dwóch szczegółowych rozdziałów dotyczących metodologii badań własnych (s. 89-127), trzech rozdziałów analitycznych (s. 128-185), Zakończenia (s. 186-189), Bibliografii (s. 190-201), Spisu grafów, tabel i wykresów (s. 202-204) i Aneksu (s. 205-220).

Struktura pracy, dobór treści i proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami nie budzą żadnych zastrzeżeń. Na uwagę zasługuje ciekawa część wprowadzająca, dotycząca kwestii historycznych na temat rozwoju języka i powstania pisma, a następnie omawiająca stan badań nad procesem, rodzajami i strategiami czytania, co pozwoliło trafnie interpretować zagadnienia modeli i tempa czytania tekstu. Informacje te stanowią poszerzenie walorów kognitywnych rozprawy i są udokumentowaniem erudycyjnych walorów Doktoranta.

Cele rozprawy określone są jasno już we Wstępie na stronach 9-10. Odbija się w nich zarówno osobowość badawcza, jak i indywidualne zainteresowania Autora, jego pasja badawcza i naukowa. W części tej Czytelnik otrzymuje jasne uzasadnienie wyboru tematyki badań, informacje dotyczące roli sprawności czytania ze zrozumieniem, zarówno w życiu, jak i w kształceniu językowym, oraz określenie dwóch podstawowych komponentów czytania: rozumienia i tempa (s. 6-7). Należy docenić precyzyjny i klarowny sposób prezentacji motywacji badawczej, pomysłu na przeprowadzenie badań, celów badawczych i planu pracy.

Na komplementujące uwagi zasługuje także sposób przedstawienia zagadnień teoretycznych (s. 16-88). Zaprezentowane zostały różne punkty widzenia i podejścia w poszukiwaniu ścieżki dostępu do znaczenia, istoty mowy wewnętrznej, roli pamięci i zasobów kognitywnych oraz sposobu interpretacji procesu czytania (s. 19-30), jak również kwestie rozumienia tekstu, nauki czytania i czynników wpływających na jego jakość (s. 31-39). W dalszej kolejności przedstawiono wybrane modele czytania (z wyeksponowaniem inspirującej dla Autora koncepcji *raundingu* Ronalda Carvera) i miejsce, jakie w każdym z nich zajmuje sprawność czytania (s.40-71). Ostatnia część rozważań teoretycznych dotyczy samego tempa czytania i jego pomiarów w językach obcych (s. 72-88). Zdaniem Doktoranta, z perspektywy glottodydaktycznej istotna jest diagnoza szybkości czytania ze zrozumieniem, zarówno w procesie nauczania języka, jak i testowania poziomu jego znajomości. Komponent teoretyczny rozprawy jest starannie rozplanowany i logicznie rozwinięty. Autor nie tylko referuje najważniejsze aspekty poszczególnych koncepcji i zjawisk, ale także w sposób śmiały i kompetentny dokonuje ich oceny, polemizując lub dołączając swój głos do opinii przywołanych badaczy. W części dotyczącej zagadnień związanych z rozumieniem tekstu recenzentka zachęca Doktoranta do zapoznania się z ciekawości badawczej z koncepcją poziomowego rozumienia tekstu prawnego Ryszarda Sarkowicza (1995), która dostarcza ciekawego spojrzenia na interpretację tego zjawiska. W rozważaniach dotyczących stopnia trudności tekstu warto też odwołać się do definicji tekstu trudnego zaproponowanej przez Stanisława Gajdę (2004). W aspekcie redakcyjnym sugeruję uzupełnienie odwołań do prac innych badaczy numerami stron przywoływanych publikacji.

Jasno i precyzyjnie została także omówiona metodologia badań, której poświęcony został rozdział IV i V rozprawy. Najpierw Czytelnik uzyskuje informacje na temat poszukiwania jednostki pomiaru tempa czytania ze zrozumieniem (s. 89-96), a następnie Doktorant nakreśla opis przedmiotu i celu badań własnych, formułując cztery hipotezy wstępne oraz przedstawiając charakterystykę materiału wyjściowego (tekstu) i instrumentarium badawczego (97-127). W efekcie, na potrzeby przeprowadzanego badania, zaproponowana została autorska jednostka pomiaru tempa czytania PPW (przeciętny polski wyraz), równy sześciu znakom bez spacji. To nowatorska propozycja, świadcząca o dojrzałości i kreatywności badawczej Doktoranta. Użycie tego konceptu pozwala na rzetelne i obiektywne wyrażenie szybkości czytania w PPW/min. Biorąc pod uwagę wyniki swoich wcześniejszych badań oraz rezultaty badaczy tempa czytania w innych językach, Pan mgr Moździerz przyjął, że średnie tempo czytania z wysokim zrozumieniem przez dorosłych

użytkowników polszczyzny oscyluje wokół 200 PPW/min. Założenie to zostanie później zweryfikowane rezultatami przeprowadzonych badań.

W rozdziale V przedstawiony został materiał badawczy do części analitycznej, kwestie związane z testem rozumienia tekstu i testu plasującego dla nierodzimych użytkowników języka, charakterystyka grup badawczych i sposób przeprowadzenia badań. Dodatkowo otrzymujemy informacje na temat pilotażu badań i wpływu jego wyników na modyfikację narzędzia badawczego. Należy wysoko ocenić precyzyjny i klarowny sposób prezentacji podstawy materiałowej oraz szczegółowego przedstawienia założeń metodologicznych. Pan mgr Tomasz Moździerz dobrze uzasadnił sposób przeprowadzenia badań własnych i jasno sprecyzował cele, jakie chce osiągnąć w ramach planowanego eksperymentu. Część ta zapowiada najważniejszy fragment rozprawy, w którym Czytelnik dowie się: 1) jak szybko czytają Polacy, 2) jak szybko czytają cudzoziemcy i 3) z czego wynikają różnice w tempie czytania ze zrozumieniem rodzimych użytkowników języka i obcokrajowców.

Najciekawsza część pracy jest ilustracją ustaleń wstępnych i zaprezentowanych tam hipotez. W rozdziale VI przedstawiono uczestników badań: ósmoklasistów i maturzystów polskich oraz cudzoziemców na poziomie biegłości językowej B1-C2, uczestniczących w trzech sesjach badawczych, przeprowadzonych online w latach 2021 – 2023 (s. 128 – 133). Kolejny rozdział analityczny obejmuje obszerną prezentację uzyskanych wyników w ujęciu porównawczym, wraz z wykresami tempu czytania w poszczególnych grupach badawczych i tabelami rezultatów testu tempa czytania zarówno wśród wszystkich badanych, jak i *raunderów* w poszczególnych kategoriach respondentów (s. 134-170). Dodatkowo zbadano wpływ czynników środowiskowych na tempo czytania, ale nie wykryto korelacji tych parametrów z rezultatami testu (co też jest istotną informacją dla badaczy). Rozdział VIII (s. 171-179) zawiera interpretację wyników badania w poszczególnych sesjach oraz podsumowanie w postaci wyników zbiorczych w poszczególnych grupach badawczych i w ujęciu porównawczym. Dokonano w nim weryfikacji wcześniej postawionych hipotez badawczych. Cenna jest świadomość Doktoranta w odniesieniu do ograniczeń przyjętej metodologii oraz nakreślenie perspektywy dalszych badań, obejmujących m.in. poszukiwanie minimalnego tempa czytania. Wyniki takich badań byłyby istotne nie tylko dla organizatorów egzaminów wysokiej stawki, ale także dla planowania czasu trwania wszystkich testów i egzaminów przeprowadzanych w trakcie nauki szkolnej i akademickiej. Kolejnym ważnym postulatem Doktoranta jest konieczność powtórzenia badań w wersji stacjonarnej (papierowej) i skonfrontowanie ich wyników z rezultatami badań online. W odniesieniu do części analitycznej rozprawy należy podkreślić szczegółowość i rzetelność przedstawiania

wyników, trafność interpretacji, spostrzeżeń i wniosków Doktoranta, a także staranność i jasność wywodu. Imponuje szeroki zakres badań, przeprowadzonych w trudnych warunkach pandemii, swoboda korzystania ze skomplikowanego instrumentarium badawczego i umiejętność trafnej interpretacji wyników. Świadczy to o dociekliwości i przenikliwości mgr. Tomasza Moździerza oraz Jego dużym potencjale naukowym i dojrzałości badawczej. To cenny, przemyślany wywód, zdyscyplinowany, konsekwentny i błyskotliwy. Czytelnik otrzymuje bogactwo zestawień wyników i analiz, umożliwiających Doktorantowi wysnuć istotnych, dobrze udokumentowanych wniosków. Praca ta stanowi dużą zachętę i inspirację dla innych badaczy w odniesieniu do eksploracji sprawności czytania (zarówno rozumianego jako proces, jak i jako produkt). Ważne jest, między innymi, znalezienie odpowiedzi na pytanie o minimalne tempo czytania i aplikatywność obu wyników, tj. średniego i minimalnego tempa czytania, zarówno w glottodydaktyce polonistycznej, jak i kształceniu polonistycznym Polaków.

Co Autor eksponuje w *Zakończeniu*? Zgodnie z poetyką tej części rozprawy doktorskiej zbiera wnioski, by zilustrować to, w jaki sposób udało się Mu osiągnąć zakładane rezultaty. Czytelnik otrzymuje zatem odpowiedź na pytania postawione we Wstępie i podsumowanie osiągniętych celów. Doktorant przedstawia wnioski wynikające z poszczególnych części analiz i odpowiada na wcześniej postawione pytania badawcze. Po pierwsze, z przeprowadzonych badań wynika, że najwyższe średnie tempo czytania cechuje polskich maturzystów (174 PPW/min), nieco niższe polskich ośmioklasistów (152 PPW/min), natomiast średnie tempo czytania cudzoziemców na poziomie C2 wynosi 137 PPW/min, na C1 – 98 PPW/min, B2 – 95 PPW/min a B1 – 84 PPW/min. Po drugie, wydajność czytania maturzystów jest porównywalna z wynikami osiągniętymi przez cudzoziemców na poziomie C2; co prawda, tempo Polaków jest nieco wyższe, ale cudzoziemcy uzyskali średnio o 1 punkt więcej w teście rozumienia. Po trzecie, zaobserwowano przyrost tempa czytania wśród polskich uczniów w szkole średniej o ok. 20 PPW/min, podczas gdy w grupie cudzoziemców najszybszy przyrost następował między poziomami C1 i C2 (o ok. 40 PPW/min). Dziwi nieco niewielka różnica w średnim tempie czytania cudzoziemców będących na B1 i B2, gdyż osiągnięcie poziomu niezależnego użytkownika języka oznacza znaczący przyrost kompetencji uczących się. Jak jednak słusznie zauważa Pan mgr Moździerz, konieczne są dalsze badania reprezentatywnych populacji (s. 188).

Osiągnięte rezultaty badań i wysnute na ich podstawie wnioski potwierdziły, że wybrane przez Doktoranta podejście metodologiczne jest doskonałym narzędziem do znalezienia odpowiedzi na postawione przez Niego pytania badawcze (s. 9) i potwierdzeniem

zaproprowanych przez Niego hipotez (s. 99-101). Wydaje się również, że wyniki badań są dobrym punktem wyjściowym do kontynuowania działań związanych z określeniem średniego tempa czytania Polaków w różnych grupach wiekowych oraz cudzoziemców – na różnych biegłości językowej, w różnych grupach wiekowych i narodowościowych. Warto poszerzyć je o badania minimalnego tempa czytania we wszystkich grupach. Recenzentka ma nadzieję, że zagadnienia te znajdą się w sferze dalszych prac badawczych Doktoranta, który pokazał w tej rozprawie, że dysponuje zarówno świetnym warsztatem badawczym, jak i potencjałem intelektualnym do przeprowadzania tego typu analiz.

Spis literatury przedmiotu jest obszerny i wyczerpujący; obejmuje wiele cennych pozycji anglojęzycznych. Jest przygotowany starannie i rzetelnie, nie budzi zastrzeżeń zarówno pod względem doboru prac, jak i liczby przywołanych publikacji.

Zanim przejdę do konkluzji, chciałabym jeszcze zaznaczyć, że praca imponuje starannością technicznego opracowania. Usterki redakcyjne są tak nieliczne, że nie warto ich nawet wymieniać. Czyta się to opracowanie z zainteresowaniem, gdyż Autor dysponuje doskonałym stylem, dostarczając dużo przyjemności czytelnicych i radości zgłębiania nowych obszarów poznawczych.

Z postulatów i zapytań recenzenckich wymieni ć chcę następujące kwestie:

- 1) Jak Doktorant rozumie pojęcie tekstu i tekstu kultury? Na czym powinna polegać wspomniana przez Niego redefinicja pojęcia tekstu (por. s. 32)?
- 2) W jaki sposób praktycznie można wykorzystać wyniki przeprowadzonych badań w glottodydaktyce i edukacji polonistycznej? Czy, zdaniem Doktoranta, w ustalaniu czasu przeznaczonego na ćwiczenia i zadania, zarówno na lekcjach, jak i na testach/egzaminach powinno się brać pod uwagę średnie czy minimalne tempo czytania ze zrozumieniem? Jakie są wady i zalety wykorzystania każdej z tych koncepcji?

* * *

Podsumowując, trzeba podkreślić wysoki poziom ocenianego opracowania. Jest to praca poprawnie skomponowana i sprobematyzowana, pokazująca dociekliwość, dojrzałość badawczą, erudycyjność i analityczne umiejętności Autora. Na gruncie przyjętej metodologii Autor osiągnął zasadniczo wszystkie swoje cele i wpisał się twórczo w obszar badań glottodydaktycznych, dopisując swój wkład w rozwój tej subdyscypliny. Odwołanie się do

koncepcji Carvera zaowocowało analizą i interpretacją jasną, konsekwentną i poznawczo nośną. Obszar badań został precyzyjnie dookreślony, ale przyjęta metoda pozwoliła wyjść poza limity opisu samego tempa czytania i pogłębić wywód o dużo szerszy kontekst rozważań. Bardzo cenne jest współtworzenie przez Doktoranta wspólnoty dyskursu naukowego i dołączenie Jego dojrzałego głosu do głosów innych badaczy.

Praca świadczy dobitnie o tym, że Pan mgr Tomasz Moździerz jest doskonałym badaczem potrafiącym swą pasję badawczą wcielić w erudycyjny wywód naukowy, który jest jednocześnie nowatorski i niebanalny, napisany z dużą dyscypliną i elegancją wyśłowienia. W związku z powyższym rekomenduję rozprawę Pana mgr. Tomasza Moździerza do publikacji książkowej.

Podsumowując, uważam, że **recenzowana praca, poświęcona badaniu tempa czytania ze zrozumieniem w języku polskim jako rodzimym i obcym w ujęciu porównawczym spełnia z naddatkiem wymagania stawiane rozprawom doktorskim.** Formułując zatem postulat dopuszczenia Pana mgr. Tomasza Moździerza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Adrian Indrzejewski